

ÎN LUCRURI VEZI OCHI CARE TE PRIVESC

Experiment pedagogic – analiză bazată pe deprivare

Asist. drd. arh. Cristina CONSTANTIN, UAUIM

Îndrumător științific: prof. dr. arh. Mircea OCHINCIUC

Introducere

În cadrul mai larg descris de teza de doctorat cu titlul „*Re-prezentarea: arhitectura dinaintea arhitecturii. Note despre începutul proiectului în predarea și învățarea arhitecturii*”, lucrarea urmărește prezentarea unui experiment pedagogic desfășurat în vara anului universitar 2009-2010.

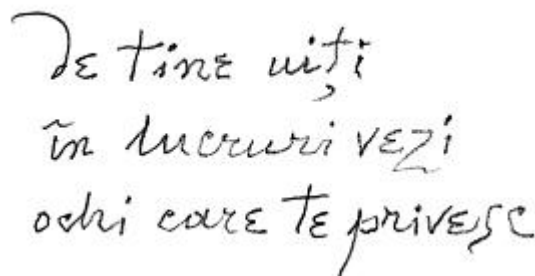
Cadrul experimentului a fost constituit de activitatea de îndrumare pentru o grupă de studenți aflați la sfârșitul anului al doilea la Facultatea de Arhitectură din UAUIM.

Într-o primă secțiune este prezentată metoda de lucru abordată pentru experimentul descris: cercetarea acțiune ca formă de cercetare auto-reflexivă prin care profesorul studiază, analizează și își îmbunătățește propria practică. Metoda a fost aleasă pentru compatibilitatea ei cu practica pedagogică și cu cea a proiectării de arhitectură, în special în ceea ce privește evoluția unui proiect arhitectural.

Următoarea secțiune descrie exercițiul - experiment, concretizat în analiza bazată pe deprivare a unui sit urban. Sunt evidențiate pe rând următoarele etape: descrierea situației existente și a obstacolelor identificate la început, proiectul didactic, desfășurarea exercițiului cu lansarea temei, evoluția, prezentarea rezultatelor, analiza acestora și sugerarea unor posibile îmbunătățiri ale procesului pedagogic.

Ultima parte a lucrării descrie o primă *re-prezentare*, așa cum va fi aceasta definită în continuare, a datelor obținute de către studenți în urma etapei de analiză a sitului și conturarea unor răspunsuri specifice posibile la tema proiectului.

Titlul împrumută câteva vorbe extrase dintr-un facsimil după un scurt text semnat de pictorul Paul Gherasim: „de tine uiți / în lucruri vezi/ ochi care te privesc”¹.

Paul Gherasim, facsimil în *Studiul 3. Prolog*,
Ed. ICR, București, 2009, p. 53

PREAMBUL / TATONĂRI

Nu îmi amintesc exact cum a început totul. Știu doar că am vrut să propun un exercițiu prin care locul — în/ pentru/ cu care trebuie să proiectăm — să aibă șansa de a ne deveni cu adevărat cunoscut și începătură a proiectului. Spre exemplu, inițial m-am gândit că ar putea fi re-folosit un mijloc cu care suntem obișnuiți până la banalizare, actul de a desena. Modificarea fundamentală ar fi constat în felul de a folosi acest mijloc. Schița ar fi trebuit să acționeze ca detonator, fără a conține o idee în prealabil definită, așa cum afirmă într-un interviu arhitectul portughez Alvaro Siza². Poate că schițând câteva ore pe zi având în față un loc, un eveniment sau un fenomen, fără a-mi bate capul cu sensul schițelor mele, voi ajunge să aflu ceva esențial despre el; mai degrabă decât propunându-mi de la început un obiectiv măreț și deformând realitatea pentru a se conforma acestuia.³ Ulterior am decis să abandonez demersul astfel formulat, având în vedere riscul iminent al confundării exercițiului cu experiența deformată curentă a desenului. Într-o nefericită înțelegere, alimentată din belșug de industria pregătirii pentru admitere, desenul a sfârșit prin a deveni reprezentare înghețată, conformistă și studiată, care eșuează adesea lamentabil în soluția ingrată a copierii peste fotografie. La acest moment ne trebuia o acțiune mai puternică, care să zdruncine cumva din temelii percepția noastră comună. Ca dovadă, mai mult sau mai puțin întâmplător, desenul introdus și el printre mijloacele analizei, așa cum urmează a fi definită în continuare, a avut rezultate destul de slabe, raportat la alte mijloace.

Metoda de lucru / Cercetarea acțiune

Metoda de lucru aplicată în cadrul experimentului pedagogic din vara anului universitar 2009-2010 a fost aceea a cercetării acțiune, așa cum va fi aceasta descrisă în continuare.

Urmând prezentării pe care o face Patrick Costello⁴, cercetarea acțiune poate fi definită ca formă de cercetare auto-reflexivă în care specialistul activ studiază, analizează, reflectează și își îmbunătățește propria practică, în acest caz, predarea. În mod normal cercetarea acțiune capătă un caracter ciclic, unde accentul cade pe determinarea și rezolvarea problemei. Această particularitate apropie cercetarea acțiune de procesul propriu-zis al proiectării de arhitectură.

Principalii pași pe care cercetarea acțiune îi propune, în cadrul desfășurării sale ciclice, sunt: *proiectarea — acțiunea — observarea — reflecția*. Acești patru pași vor fi permanent urmăriți de-a lungul lucrării prezentate.

Ideea potrivit căreia profesorii ar trebui să se implice într-o „practică reflexivă” a devenit populară mai ales datorită lucrărilor lui Donald Schön. Cărțile sale, *The Reflective Practitioner: How professionals Think in Action* și *Educating the Reflective Practitioner*, au o relevanță particulară pentru științele educației. Viziunea lui Schön este aceea că profesorii, ca specialiști practicanți, ar trebui să se implice în studiul propriei practici și să dezvolte propriile teorii educaționale derivate din practica respectivă. Cercetarea acțiune oferă cadrul potrivit dezvoltării firești a acestor două competențe de achiziționat de către profesor.

Se poate adăuga observația conform căreia caracteristica de „practică reflexivă” definește și procesul propriu-zis de proiectare în arhitectură. Donald Schön însuși își fundamentează parțial concluziile pe studiul felului în care predarea și învățarea au loc în școala de arhitectură. În acest context, cercetarea acțiune apare ca un mod firesc de investigare a domeniului predării arhitecturii, adeseori extrem de instabil și echivoc.

DESCRIEREA EXERCIȚIULUI

Exercițiul propus grupei de studenți din anul al doilea de studiu a fost integrat ultimei, și celei mai scurte, teme dintr-o serie de patru teme desfășurate pe durata unui an.

Tema cadru propunea **amenajarea unui spațiu public**. Tema de atelier propunea concentrarea asupra **Piațetei Teatrului Odeon** în vederea transformării acesteia într-o **scenă urbană**.

Durata efectivă a studiului a fost de patru săptămâni, respectiv șapte ședințe oficiale de atelier, la care s-au adăugat câteva întâlniri suplimentare.

Începutul acestui proiect a fost folosit pentru desfășurarea unui scurt **exercițiu de deschidere a ochilor asupra locului**.

Obstacole inițiale

Având convingerea că a proiecta pentru un anumit loc implică o primă fază de „impregnare” cu ceea ce acel loc poate spune, de simțire a unui anumit „spirit al locului” așa cum a fost acesta teoretizat de către Norberg-Schultz⁵ spre exemplu, am căutat un fel de a ne pune în această stare de deschidere față de lucruri.

Primul moment a fost dedicat conștientizării acelor situații și comportamente care puteau periclita deschiderea dorită. O listare succintă a acestora surprinde:

1. Felul în care era formulată tema, care oferea deja o citire a locului din perspectiva persoanei care o întocmise.
2. Felul în care tema sugera și o posibilă rezolvare a situației diagnosticate. Răspunsul apărea înainte ca întrebarea personală să fie formulată.
3. Habitus-ul procedural format din citirea temei; vizita la sit; analiza superficială pe fotografii și planuri; exemplele studiate; planurile oarecare la o scară oarecare; continuarea proiectului din corectură în corectură până la predarea finală.
4. Timpul foarte scurt alocat exercițiului, mutilat mai departe de: continuarea exercițiului anterior peste una din ședințele exercițiului curent, schița de schiță, colochiul de practică etc.
5. Posibila lipsă de reacție a studenților obișnuiți cu o anumită desfășurare a proiectului, descrisă mai sus, agasați de examene parțiale pentru disciplinele teoretice și bulversați de explozia vegetală a împrejurimilor.
6. Neîncrederea și posibilă lipsă de susținere din partea colegilor de echipă, generată de exotismul și aparenta lipsă de utilitate practică a exercițiului propus.
7. Lipsa accesului la rezultate anterioare la aplicații similare sau a unor dovezi că va funcționa. Lipsa de experiență personală în conducerea unui astfel de exercițiu. Teama, mai mult sau mai puțin justificată, că nu voi putea duce la capăt demersul propus.

	Echipa	Mijloace active
1	ECHIPA VIZUALĂ	fotografie, colaj, montaj video
2	ECHIPA GRAFICĂ	schiță, schemă, desen, semn
3	ECHIPA SONORA	sunete, muzică, interviu
4	ECHIPA ARHEOLOGICĂ	planuri istorice, documente, imagini de arhivă
5	ECHIPA SCRIERII	texte din literatură, dramaturgie, texte noi
6	ECHIPA OBIECTELOR	fragmente, obiecte martor, obiecte sugestie

Proiectul didactic

Scop

Scopul exercițiului a fost acela de a provoca o reacție vie la loc, reacție care să poată antrena după sine un răspuns de intervenție propriu și firesc.

Afirmație

Cunoașterea este conținută în context, evenimente, experiențe. Tot ceea ce este de căutat se oferă deja pe sine, este dat, prezentat.

Premisa

Felul în care încercăm să ne apropiem de un loc, o problemă, un eveniment este compromis de preconcepții, limbaje și metode impersonale, tocire afectivă etc. Avem ochi care nu văd, urechi care nu aud, un suflet fără simțire și o minte atât de leneșă.

Propunere

Propunem analiza ca *re-prezentare* a unor date inerente. *Re-prezentarea* este traducerea datelor într-un limbaj în care să ni se vorbească pe limba noastră.

metoda

Prin deprivarea simțurilor/ mijloacelor s-a urmărit creșterea acuității simțului / mijlocului rămas activ. Au fost organizate șase echipe a câte patru persoane având la dispoziție șase mijloace de investigare (vezi tabel de mai sus).

S-a formulat o atenționare privind punctele de interes ale căutării. Astfel, investigația s-a axat pe reperarea constantelor și variabilelor, esențelor și materiei de umplură, întâmplătorului și recurentului, luminii și umbrei, câinilor și florilor, mașinilor și trăsurilor etc. și, în niciun caz, nu și-a propus vânarea arhitecturii.

Avertismentul final cuprindea întreg sensul dorit al exercițiului: **Ceea ce căutăm în locul acesta este viața.**

Întrebarea de avut în minte pe parcursul analizei a fost: **Ce pot să spun esențial despre locul acesta folosindu-mă de un singur mijloc de interogare și exprimare, impus și nu tocmai uzual pentru arhitectură?**

Ulterior desfășurării exercițiului nostru am găsit un scurt fragment dintr-un text al lui Horia Bernea, care poate sugerează mai bine scopul mai înalt și mai greu de atins al unei căutări de tipul celei propuse studenților anului doi:

„Sunt rare momentele simple și limpezi în care trăiești cu adevărat, adică înțelegi ceva. Pentru a înțelege ceva din ceea ce e dincolo de natură, care-i cauza ei, trebuie în primul rând să privești natura, apoi să înveți să-i găsești expresia potrivită în lucrul care-l faci. Asta implică o privire curată, cunoașterea mijloacelor meseriei tale, discernământ și răbdare. Constați că locul anume din natură pe care-l studiezi îți dă până la urmă o anumită expresie și o direcție de lucru. Acest fenomen surprinde, la început, pe cel ce apelează doar la propriile resurse...⁶

Desfășurarea exercițiului

Lansarea temei și a exercițiului

Tema proiectului a fost lansată în timpul unei ședințe scurte de atelier de patru ore.

Demararea exercițiului a cuprins următoarele etape:

1. Aproprierea spațiului de lucru. Cu ajutorul câtorva studenți punctuali am afișat pe panourile din atelier destinate expunerii câteva materiale legate de proiectul care urma să înceapă. Acestea au fost, în primul rând, o reproducere color după o lucrare a lui Van Gogh (mi s-a părut că freamătul lucrurilor surprins acolo, viața care pare a anima totul, este ceea ce trebuie să ne străduim și noi a desluși în locul pe care îl vom studia); câteva fotografii de epocă, de ansamblu, surprinzând Calea Victoriei în zona în care mai târziu s-a construit Teatrul Odeon; tema propriu-zisă a proiectului, desfășurarea studiului și metoda propusă pentru a începe proiectul.

Aceste materiale inițiale au rămas afișate pe panourile din atelier pe toată durata exercițiului. Pe măsură ce studiul a evoluat acestora s-au adăugat și altele, cum ar fi documentația istorică, **stenograma furtunii de idei din Cișmigiu etc.**

2. O introducere despre problema spațiului public făcută de doamna profesoară, șeful de atelier, cu tranziția către tema noastră, amenajarea Piațetei Teatrului Odeon. După care a venit rândul meu.

3. Expunerea unui fel de a începe lucrul pentru un proiect, a unui anume fel de a gândi lăsându-te condus de lucrurile din jur. Am dorit inițial să ilustrez această ipoteză de lucru aducând ca sprijin discursul de acceptare pentru premiul Pritzker al arhitectului elvețian Peter Zumthor. Dispuneam la momentul respectiv de textul tipărit al discursului și de o înregistrare a festivității în cadrul căreia fusese rostit. Am imaginat atunci fie vizionarea înregistrării, fie citirea împreună a textului urmată de discuții pe marginea afirmațiilor conținute. În cele din urmă am renunțat la acest moment al prezentării din pricina lipsei de timp. Totuși am furnizat studenților fotocopii ale textului împreună cu tema, în așa fel încât cei interesați să poată parcurge informația conținută acolo.

„Când încep să fac cercetare, mă descurc chiar foarte prost. Știu asta din vremea studiilor. Fără cercetare. Te plimbi doar încoace și încolo, ascuți, simți, lași locul să rezoneze puțin. Și apoi, dintr-o dată, ideile se nasc natural. Nu știi când și unde. Cred că este un proces foarte natural. Toată lumea — voi toți, noi toți — trecem prin această experiență. Și dintr-o dată, mă gândesc că acesta sunt eu pe vremea când aveam zece sau doisprezece ani. Visez. Sunt acolo și ceva vine spre mine [...] Totul, tot ceea ce face parte din biografia mea, este acolo. Dar nu este acolo ca un produs al cercetării sau ca un material de referință. A pătruns în mine, ca parte a vieții mele. Apoi răsare de pe undeva — din emoțiile mele sau, poate, din sentimentele mele”.⁷

4. Expunerea metodei de analiză a sitului bazată pe deprivare și folosirea unor mijloace de investigare impuse și nu tocmai specifice arhitecturii. Cred că eram suficient de emoționată vorbind despre această pseudo invenție a mea, metoda de lucru. Totuși interesul stârnit de noutatea modului de lucru propus a compensat anumite stângăcii de prezentare.

5. Poate cel mai efervescent moment al acestei întâlniri introductive a fost constituirea echipelor de lucru și asignarea mijloacelor de chestionare a locului. Am ales **tragerea la sorti** pentru a evita pornirea firească a fiecăruia de a-și alege un mijloc prea la îndemână. Lucrurile trebuiau cumva forțate pentru a zgudui percepția comună, tocită, prea mult uzată. Cât ai clipi s-a improvisat o urnă dintr-o machetă mai veche întoarsă cu susul în jos, s-au împăturit bilețelele, iar doamna profesoară a făcut onorurile.

6. În cele din urmă, înarmați cu arme nou-nouțe, am pornit cu toții către sit.

Evaluarea evoluției exercițiului

Cea de-a doua întâlnire a cuprins o discuție de îndrumare a cercetării fiecărei echipe în care au fost încurajate descoperirile făcute și sugerate mijloace de sinteză și transmitere cât mai sugestivă a acestora.

Rezultatele individuale și sinestezia colectivă.

Analiza rezultatelor exercițiului și sugestii de îmbunătățire.

În fine, în cea de-a treia ședință de atelier am realizat o sinestezie, o punere împreună a cercetărilor întreprinse cu ajutorul diferitelor mijloace de analiză. Întâlnirea de lucru a decurs nesperat de bine. Ar merita remarcat un ingredient important și neașteptat al succesului: faptul că această ședință de atelier a avut loc într-o zi în mod normal liberă (Sfânta Treime — Luni după Rusalii). Am căzut de acord să ne întâlnim după-amiaza în școala noastră pustie, lucru care a consolidat într-un anume fel relația pedagogică.

Pe rând, fiecare din echipe, prin prisma mijlocului său de investigație, a făcut cunoscut celorlalți, neofiților, locul. Și locul a devenit al nostru, al tuturor și al fiecăruia.

În următoarea secțiune a lucrării am transcris câteva comentarii succinte legate de rezultatele obținute de fiecare din echipe, comentarii însoțite de câteva critici și posibile sugestii de îmbunătățire a desfășurării unui exercițiu de acest tip.

Echipa vizuală

Echipa vizuală a ales să prezinte locul printr-un montaj fotografic, succesiune de cadre fixe asamblate asemenea unui film. Interesant a fost faptul că a apărut nevoia unui observator care să ia contact cu locul într-un fel îngrădit de propria subiectivitate. Una dintre studentele din echipă a jucat rolul personajului principal. Văzut mai ales din spate, acest personaj se plimbă pe străzi, zăbovește în fața unor lucruri pe care le consideră interesante (cadrul rămânea îndelung pe ecran), se amuză etc.

Prezentat la început în momentul sinesteziei colective a analizei, materialul echipei vizuale a stârnit aplauze din partea colegilor. Una peste alta a funcționat că o introducere foarte bună în atmosfera amintită a locului.

Ce s-ar putea îmbunătăți:

- a) Echipa vizuală a simțit nevoia de a adăuga materialului prezentat o coloană sonoră, lucru care încălca oarecum regulile jocului. Aceasta ar fi trebuit să lipsească, fără a face materialul plictisitor.
- b) Materialul părea rupt în două părți fără legătură între ele: prima parte: drumul - loc, văzut prin ochii personajului constituia un eveniment dinamic, având o anumită curgere și continuitate; iar cea de-a doua parte: fragmente disparate, oameni, arhitectură, în care observatorul dispărea, devenea statică, grea. Poate prezența observatorului în continuare, măcar pe alocuri, ar fi asigurat continuitatea.

Echipa grafică

Echipa grafică nu a funcționat foarte bine, în primul rând din pricina lipsei de implicare a cel puțin trei din patru membri, doi dintre ei nu au participat la ședința introductivă în care a fost explicat exercițiul. Studenților le-a fost destul de greu să înțeleagă ce au de făcut. Absența la început este unul din motive, dar acest tip de reacție a fost alimentat și de relația deformată și înghețată pe care au ajuns să o aibă cu interogarea realității prin desen (aici vina nu le aparține).

La final au fost prezentate câteva schițe redând straturi descompuse ale lecturii locului (linia de demarcație dintre construit și cer; linia dintre construit și pământ; vegetație; oameni în diferite puncte ale pieței, mai aproape sau mai departe; goluri în fațade; volume simplificate ale maselor construite; sigle publicitare). Acestea au funcționat satisfăcător drept material suport pentru discuții asupra configurației văzute a locului. Dar, în sine, exercițiul nu și-a atins scopul scontat, acela de a surprinde, aproape inconștient, ceva din natura primă a locului.

Ce s-ar putea îmbunătăți:

Exercițiul poate fi eventual regândit în vederea eliminării neajunsurilor legate de prea așa zisa familiaritate cu desenul. Pot fi impuse tehnici anume, eventual grafică, totul din linii, suficient de greu de realizat, astfel atenția s-ar putea deplasa pentru o clipă de la stereotip știut către altceva, cu totul nou, de descoperit.

Echipa sonoră

Echipa sonoră a înregistrat sunetele de pe cele șase drumuri foarte scurte de la facultate până pe sit, care le fuseseră semnalate pentru demararea investigației. A mai fost prezentată o înregistrare audio dinainte de spectacol, începând din piață, continuând în foyerul teatrului și sfârșind în sală, cu începutul spectacolului. Experiența ascultării sunetelor a fost interesantă și pe alocuri sugestivă, dar per ansamblu a lipsit o anumită rigoare a analizei (sunetul nu era prelucrat, prezentarea nu a avut cursivitate) iar concluziile nu au fost foarte bogate (mai evident era doar nivelul zgomotului care creștea odată cu apropierea de Calea Victoriei.)

Ce s-ar putea îmbunătăți:

- a) O mai bună implicare, mai multe înregistrări pentru a avea de unde alege (reportofonul îmi aparține, înregistrările din memorie coincideau cu cele prezentate în atelier).

b) Surprinderea mai multor momente ale zilei corespunzând unor diferite activități (de tipul momentului dinaintea spectacolului, încărcat de tensiunea bogată a așteptării).

Echipa arheologică

Echipa arheologică a lucrat cu planuri istorice, documente, imagini de arhivă. Materialul de lucru a fost furnizat în atelier, așadar etapa de strângere a documentelor a fost arsă. Echipa s-a organizat destul de bine, împărțind eficient sarcinile în interiorul său iar materialul prezentat, deși oarecum încărcat, avea un aer profesionist. Totuși prezentarea a fost foarte lungă, obosind majoritatea participanților.

Ce s-ar putea îmbunătăți: O mai bună organizare a discursului, încercând centrarea pe esențial.

Echipa scrierii

Echipa scrierii a căutat reflectarea în literatură a locului, a extrapolat la dimensiunea Căii Victoriei. Materialul a fost destul de abundent și interesant, schițând un portret puternic al locului, mustind de atmosferă și omenesc. Cu toate acestea, momentul prezentării survenind după prezentarea echipei arheologice, nu a avut un ritm bun. Textele au fost citite prea repede.

Membrilor echipei li s-a cerut și compunerea unui text propriu astfel încât cele patru texte noi să fie montate într-o ramă comună, să funcționeze ca un tot. Acest ultim lucru nu s-a întâmplat, au fost doar scrise patru texte noi disparate.

Ce s-ar putea îmbunătăți: Textele ar fi trebuit fi citite ca o poveste. Nereușind asumarea handicapului de a prezenta după un material obositor (cel arheologic), echipa a ratat oarecum ritmul asimilării literaturii. Probabil cel mai bine ar fi fost să se introducă o pauză între cele două prezentări.

Echipa obiectelor

Echipa obiectelor putea opera cu fragmente, obiecte martor, obiecte sugestie. Având un potențial de sugestie foarte puternic, echipa obiectelor nu a reușit să îl valorifice în totalitate. A fost vorba, pe de o parte, despre lipsa de implicare a unei echipe prea eterogene și, pe de altă parte, aceeași apropiere de mijloacele prea mult știute ale arhitecturii (li s-a sugerat la un moment dat că poate fi vorba despre o machetă) a derutat ca și în cazul desenului. Totuși obiectul final, o machetă eveniment a locului (volume simple îmbrăcate în fragmente de pliante, bilete de teatru, un

Macheta eveniment a locului

ștrumpf drept statuie, un ban mic într-un suport de lumânare drept fântână) a funcționat bine ca material de discuție pentru a încerca tragerea unor concluzii.

Ce s-ar putea îmbunătăți: Poate ar fi fost mai bine dacă se insista mai mult pe obiecte găsite în acel loc și nu se pronunța cuvântul machetă.

Momentul prezentării concluziilor analizei, al punerii împreună a datelor a fost cu siguranță un moment extrem de viu. Prin aceasta se poate spune că exercițiul nostru și-a atins scopul enunțat, acela de a provoca o reacție vie la loc, reacție care să poată antrena după sine un răspuns de intervenție propriu și firesc. Următoarea etapă, aceea a formulării unui posibil răspuns, rămânea totuși cea mai dificilă, chiar dacă începutul fusese făcut.

RE-PREZENTAREA ȘI FORMULAREA RĂSPUNSURILOR SPECIFICE

Ceea ce am numit *re-prezentare* trebuie privit ca mod al începutului unui proiect.

De ce *re-prezentare*?

În preajma arhitecturii, noțiunea de reprezentare are anexat, cel puțin, un dublu sens. Pe de o parte, se distinge sensul de imagine senzorială a obiectelor și fenomenelor realității evocate mental, pe baza percepțiilor anterioare, iar pe de altă parte, sensul de redare, reproducere a unui lucru prin mijloace plastice, sensul de evocare, înfățișare.

Primul sens al reprezentării, aducerea în memorie, surprinde un proces de interiorizare, transportă ceva din lume spre mine.

Al doilea sens al reprezentării, redarea, reproducerea, vorbește despre un proces de exteriorizare, lucrurile sunt purtate de la mine spre lume.

Furtuna de idei în Grădina Cișmigiu

Re-prezentarea este un fel de a privi lucrurile astfel încât ele să ne vorbească pe limba noastră, a fiecăruia. În cazul experimentului descris, acest moment al re-prezentării a beneficiat, și el, de câteva condiții de desfășurare favorabile. Ceea ce a legat și conferit unitatea a fost poate noutatea tuturor ingredientelor care au concurat pentru a compune întâlnirea. O listare succintă a acestora ar fi:

1. Timpul re-prezentării a fost, din nou, un timp al nostru și nu un timp al școlii. Pierzând o ședință de atelier din pricina unui colocviu de practică susținut cu întârziere, am propus o ședință suplimentară de atelier într-o zi de vineri. Ideea a fost acceptată cu entuziasm.

2. Locul a fost și el diferit de practica obișnuită. Era foarte cald în acea zi de început de iunie. Pe drumul către școală mi-a venit ideea de a muta ședința de atelier, deja scoasă din tiparele rigide ale orarului și transferată în visteria timpului liber al fiecăruia, în Cișmigiu. Din nou entuziasm. Ne-am pus în mișcare rapid și ne-am instalat pe iarbă, la umbră. Pe la sfârșitul zilei am remarcat că mă sprijineam de un copăcel destul de firav. Și am zâmbit vag pentru că mi-am amintit:

Mă gândesc la școală ca la o grupare de spații unde este bine să înveți. Școlile au început cu un om stând sub un arbore, care neștiind că este profesor, discuta descoperirile sale cu alți câțiva care nu știau că sunt ucenici. Ucenicii au reflectat la felul schimbului întâmplat acolo și la cât de bine era să te afli în prezența unui astfel de om. Și-au dorit ca și fiii lor să poată asculta un astfel de om. Degrabă au fost ridicate construcții și au apărut primele școli. Instituirea școlii a fost inevitabilă pentru că era parte a dorinței omului.⁸

3. Oamenii care au luat parte la întâlnire erau oameni liberi. Era alegerea lor să se afle acolo, nimeni nu impusese nimic. Orice rămășiță de abordare în care profesorul dictează și impune se dizolvase în așezarea în iarbă. A mai fost un lucru. De obicei în atelier îndrumarea se desfășoară în echipă, un șef de atelier și doi asistenți, cu avantajele și dezavantajele ei. Uneori însă este destul de dificil să legi o astfel de relație multiplă. În parc eram doar eu, asumând mai mult un rol de moderator al discuției, cum se va vedea mai jos.

4. Metoda de lucru a constituit și ea o noutate. Am încercat să abordăm o discuție pe modelul furtunii de idei. La început fiecare a încercat să-și amintească ceva despre loc așa cum l-a cunoscut prin intermediul analizei anterioare. Pe măsură ce discuția a înaintat au început să se înfiripe primele intenții. Ce aș putea să valorific acolo? Ce ar trebui combătut sau înlăturat? Ce atitudine să am față de loc? Dar oare ceea ce eu imaginez este și ceea ce vor oamenii care folosesc locul? Ca moderator, am notat tot ceea ce s-a spus pentru ca mai apoi să transcriu și să transmit pe mail studenților stenograma.

5. Mijloacele de lucru. Nu am avut creioane și hârtie. Ne-am abținut Ceea ce ne-am imaginat prin discuție, am reușit să ne abținem de la a turna mult prea direct în forme arhitecturale. Uneori este periculos să te repezi, tai prea multe posibilități dintr-o dată. Spune un arhitect și profesor elvețian: „*Facem proiectele discutând. Discutăm. Apoi încă mai discutăm o vreme. Apoi cineva se așează și desenează planul.*”⁹ sau alt arhitect, tot elvețian: „*O reprezentare realistă a unui lucru poate să-l distrugă. Cele mai bune imagini ale unui lucru încă neconstruit sunt acelea care îți dau un sentiment deschis, senin, ca o promisiune.*”¹⁰

Concluzionând, momentul *re-prezentării* a reușit destul de bine schițarea aceluia răspuns de intervenție asupra locului propriu și firesc, răspuns postulat și căutat la începutul exercițiului. Următoarea etapă, cea mai dificilă a proiectului, a cuprins transpunerea într-o formă arhitecturală a lucrurilor mai mult intuite în discuția din parc. Povestea noastră însă se încheie aici, căutând să surprindă doar momentul începutului proiectului, experimentul pedagogic fiind, așa cum l-am definit la început, un simplu **exercițiu de deschidere a ochilor asupra locului.**

CONCLUZII

Experimentul didactic prezentat în această lucrare propune situarea profesorului arhitect într-o poziție de experimentare reflexivă. Această situație se potrivește firesc, fiind oarecum similară poziției abordate în practica de proiectare. Niciodată terenul pe care arhitectul se situează nu pare a fi ferm. Toate datele proiectului se schimbă fundamental odată cu cea mai mică modificare introdusă în sistem. Fiecare moment este un început.

Experimentul descris a mizat în primul rând pe noutate. Introducerea unor practici noi, neașteptate, cum ar fi analiza sitului bazată pe deprivare, a unor schimbări de mediu, mijloace, metode de lucru, cum a fost transferarea întâlnirii de atelier într-un mediu diferit de cel știut, pe iarbă, într-un parc etc. a reușit per ansamblu să trezească interesul viu al studenților și să conducă la formularea unor răspunsuri care să pornească într-adevăr de la locul căruia i se căuta un răspuns. Ipoteza înaintată, aceea că, la început, este preferabil ca atenția să nu se concentreze asupra proiectului (acela de livrat la final), ci mai degrabă să uite o vreme de convenții arhitecturale pentru a privi, simți, înțelege ce oferă lumea, s-a dovedit în final fecundă.

Exercițiul ne-a adus aminte de fapt că poate într-adevăr „a învăța este a-ți reaminti”, că răspunsul este deja conținut în cel care îl caută, printr-o bună raportare la ceea ce e de cercetat, că poate arhitectura este și ea o „știință de recunoaștere”, care dezleagă în acest fel dilema căutării:

Și cum ai să cauți [...] un lucru despre care habar nu ai ce este? Pe care anume dintre toate lucrurile neștiute îți propui să-l descoperi? Sau, admitând că dai chiar peste el, cum ai să știi că tocmai el este ceea ce nu știai?¹¹

Note

1 Gherasim, Paul, facsimil în *Studiul 3. Prolog*, Ed. Institutului Cultural Român, București, 2009, p. 53.

2 Siza, Alvaro, *A Conversation with Alvaro Siza* în *El Croquis*, Nr. 68/69+95.

3 Într-un anume fel acest tip de folosire a unui mijloc de a surprinde instanțe succesive ale unui aceluiași pretext, este similar celui folosit de pictorii impresionisti. Ar putea fi amintite seriile lui Cézanne asupra muntelui Saint Victoire sau cele ale lui Manet cu catedrala din Chartres.

4 Costello, Patrick J. M., *Action Research*, Ed. Continuum, Londra, 2007

5 Norberg-Schultz, Christian, *Genius loci*, Ed. Pierre Mardaga, Bruxelles, 1977

6 Bernea, Horia, *Studiul 3. Prolog*, Ed. Institutului Cultural Român, București, 2009, p. 130.

7 Zumthor, Peter, *Acceptance Speech Pritzker Prize*,
ceremony_speech1.html

8 Kahn, Louis, *Form and Design* în *Essential Texts*, W.W. Norton & Company, New York, 2003, p. 64

9 Olgiate, Valerio, Breitschmid, Markus (ed.), *Conversation with Students*, Ed. Virginia Tech Architecture Publications, Blacksburg Virginia, 2007.

10 Zumthor, Peter, *Zumthor goes to the essence of things*,

<http://www.RoyalAcademyofArts/ArchitectureProgramme/Interviews.com>

11 Platon, *Menon* în *Opere II*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 387 (80d).

Bibliografie

- COSTELLO, Patrick J. M., *Action Research*, Ed. Continuum, Londra, 2007
- CRISTEA, Gabriela, *Managementul lecției*, EDP, București, 2008
- CUCOȘ, Constantin, *Pedagogie*, Polirom, Iași, 1996
- KAHN, Louis, *Form and Design în Essential Texts*, W.W. Norton & Company, New York, 2003
- NORBERG-SCHULTZ, Christian, *Genius loci*, Ed. Pierre Mardaga, Bruxelles, 1977
- OLGIATI, Valerio, BREITSCHMID, Markus (ed.), *Conversation with Students*, Ed. Virginia Tech Architecture Publications, Blacksburg Virginia, 2007
- PĂUN, E., POTOLEA, D., coord., *Pedagogie. Fundamentări teoretice și demersuri aplicative*", Editura Polirom, Iași, 2002
- PLATON, *Menon* în Opere II, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976
- RADU, Florinel, *În căutarea unei școli (de arhitectură) pierdute*, teză de doctorat, Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu” București, București, 2000
- SĂLĂVĂSTRU, Dorina, *Psihologia educației*, Polirom, Iași, 2004
- SIZA, Alvaro, *A Conversation with Alvaro Siza* în El Croquis, Nr. 68/69+95.
- ZUMTHOR, Peter, *Acceptance Speech — Pritzker Prize*,
http://www.pritzkerprize.com/laureates/2009/ceremony_speech1.html
- ZUMTHOR, Peter, *Zumthor goes to the essence of things*,
<http://www./ArchitectureProgramme/Interviews.com>
- Studiul 3. Prolog*, Ed. Institutului Cultural Român, București, 2009